

rú elvi premisszái s a háborúskodás kimenetele ellen, de a maga választotta műfaj mitológiai öröksége ellen is.

A politikusi fikciók – ha egyszer megnyilvánultak a politika terepén – a hatalom valódi allegóriáivá válnak. Ráerőltetik tapasztalatainkra a maguk látásmódját, befolyásolják, milyennek látjuk a világot, s milyen választ adunk arra, amit látunk. Olyan történelmet írnak, amelyben minden erény a mi oldalunkon található, s amelyben nincs helye annak az ironikus látásmódnak, amely megkérdőjelezhetné a kiindulási alapokat, vagy megoldási ellenjavallatokat kínálhatna. A hatalmat arra használják, hogy olyan „tényeket” gyártsanak vele, amelyek aztán igazolják, hogy élni kelljen a hatalommal, s az eseményeket szántszándékkal olyan végkifejlet felé terelik, amit az allegóriakészítő mesteremberek eleve kitaláltak. Mindenekfölött: szándékosan „félreértik” azokat az eseményeket, amelyek arra utalnának, hogy a forгатókönyv „mellétrafált”: Vietnamban vagyunk, nem Western-Mexikóban; és nem a revolverhősökből lesznek a zöldsipkások.

Stephen Jay Gould

EREDETI PULTOK, EREDETI VILLAMOSOK

Barabás András fordítása

San Francisco, 1989. október 11.

A feltűnő dialektusbeli különbség teszi, hogy a magamfajta New York-iak „sorba állnak”, míg az ország más vidékein az emberek „végigállják a sorukat”. Megjegyzem, életem nagy részét az tölti ki, hogy – függetlenül a szóhasználatától – megpróbálom teljesen kiiktatni a sorbaállást. Szilárdan hiszek a divatból kiment éttermekre vonatkozó YBBBB- (Yogi Berra Bunkó Baseball-Bajnok-) szabályban: „Ma már egy lélek se jár oda. Túlságosan zsúfolt.”

Következésképpen ma reggel napkelte előtt ébredtem San Franciscóban, hogy reggelire elfogyaszthassam a Sears étterem nevezetes, tizennyolcfélc palacsintáját (nyugalom, nagyon kicsik!), még mielőtt a mozgalmasabb délelőtti órák forgalmában a hely a YBBBB-szabály szerint emberi táplálkozásra alkalmatlanná válna. Fél nyolckor már ott várok a Union Square-i villamosmegállóban. Az útvonal ma, életem delén ugyanúgy lázba hoz, mint kisfiú koromban, amikor először utaztam végig rajta. Van-e a tömegközlekedésnek pompásabb szakasza annál az utolsó lejtőnél a Russian Hillen? (Messze lemaradva a második, illetve a harmadik helyezett a New Orleans-i Saint Charles, az utolsó régi típusú trolivonal, amikor elhalad a polgárháború előtt épült házak mellett a kertvárosban; meg a Staten Island-i komp, amely fiatalkoromban csak öt centbe került, és szerintem a világ legkiválóbb olcsó randevűző helye, mert még a Szabadság-szobrot is megkerüli.) A kényelmes, zsúfoltság nélküli időszak utolsó perceit csípem el. Kilenc órára a turisták már hosszú sorokban fognak a villamosra várni, és kinek volna kedve úgy villamosozni?

Bennünk, paleontológusokban szinte szakmai ártalom az az alázatos tisztelet, melyet a változások végtelen óceánján is épségben megmaradó, sőt virágzó dolgok és intézmények iránt érzünk (bár azt hiszem, örömmel üdvözöljük, mi több, támogatjuk is a *szellemi újításokat*). Imádom a Sears étterem otthonias, egyenletesen kitűnő, a yuppie ízlésnek fittyet hányó reggeli kínálatát. Csodálom a fapados viktoriánus villamoskocsikat meg a jellegzetes hangjukat – a kettős csongetést induláskor, a kocsi alatt szuntelenül mozgó drótkötél zümmögését, meg amikor a drótkötélfogó pofa rászorul a kötéltre, hogy magával vonszolja a lomha kocsit.

Menet közben pszichológiai talányon torom a fejem. Már régóta foglalkoztat a kérdés: mi az oka, hogy az *eredetiség* – ez a teljesen elvont fogalom – olyan nagyon megragadja az embert? Ha egy ugyanilyen, de újonnan épített étteremben kellene ennem a Világvárosi Vezérmotívumok San Franciscó-i Parkjában, akkor csak örömtelen kálóriafelvételben lenne részem; a villamoskocsi tökéletes hasonmása pedig még egy disneylandi dimbes-dombos terepen is csak üveggyöngyöt érne.

Ami autentikus, az sokféle formában jelenhet meg, s valamennyi forma hozzátesz egy kicsit a hamisítatlanul valódi dolgok nyújtotta elégedett érzéshez. Engem a *tárgyak* eredetisége nyugtöz le a legjobban, mert ezeknek a vonzereje tisztán elvont és fogalmi. A másolatkészítés művészete ugyanis olyan tökélyre fejlődött, hogy csak a minden hájjal megkent profik tudják kapásból megmondani, hogy teszem azt, egy dinoszauruszcsontváz valódi vagy csak utánzat. Az eredeti és a másolat minden tekintetben azonos, csak hogy kozbeszól az eredetiségre vonatkozó elvont tudásunk: emiatt érzünk félelemmel párosuló tiszteletet az előtt a csontváz előtt, amely hajdan valóban a dinoszaurusz testét hordozta, míg az azonos külsejű üvegszálás csinálmányt legfeljebb érdekesnek tartjuk.

Hadd meséljek el egy idevágó, nagyon megható történetet. Egyszer világtalan látogatók csoportja érkezett a washingtoni Repülési és Űrhajózási Múzeumba, és arról beszélgettek az igazgatóval, miként férhetnének hozzá jobban a kiállított tárgyakhoz, különösen az átrium mennyezetéről lelógó nagyméretű darabokhoz, amelyeket semmiképp sem lehetett kézbe venni. Az igazgató megkérdezte tőlük, hogy megfelelő Lindbergh *Saint Louis szelleme* nevű repülőgépeinek méretarányos, jól tapintható makettje az igazi helyett. Erre a látogatók azt felelték, hogy a megoldást tökéletesnek találják, de csak akkor, ha a modellt pontosan a mennyezetről lógó eredeti alatt állva vehetik a kezükbe. A megfoghatatlan eredetiség pusztja jelenlététől is könnyekre fakadhatunk.

Az emberek az eredeti *helyszínt* is nagy becsben tartják. Az eredeti összefüggéseiből és környezetéből kiragadott tárgy nagy érdeklődést kelthet, de ritkán van ihletőereje. A lebontott és Amerikában újra felépített London Bridge csupán furcsa különlegesség. Én is szeretem állatkerti ketrecükben bámulni a zsiráfokat, azonban szogletes és mégis kecses mozgásuk csak az afrikai szavannában váltja ki a félelem és tisztelet érzésének élményét.

Arra azonban csak ma jöttem rá, hogy az eredetiségnek van egy harmadik, nem kevésbé tiszteletre méltó fajtája is, a *használaté*. Az eredeti helyén álló eredeti tárgy hatását csökkenti az újfajta használat, különösen akkor, amikor az üres, tartalmatlan pihenés utáni mohó vágyunk szabadidős tárgygyá teszi a tiszteletre méltó, becsületes, mindennapi munkában használatos eszközt.

Magam is turista vagyok, akkor meg isten tudja, milyen alapon morgok a villamost elözönlő többi turista miatt. A látogatók elidegeníthetetlen joga, hogy San Franciscó-

ban a Halászzrakpartra meg a Ghirardelli Square-re utazzanak a város által rendszeresített és fenntartott eszközökkel. Ettől függetlenül én mégiscsak inkognitóban szeretek villamosozni, reggel fél nyolckor, együtt a munkába igyekvő San Franciscó-iakkal – az ázsiai diákokkal, akik a kínai negyednél szállnak fel iskolába menet, meg a havi bérlettel utazó, jól öltözött tisztviselőkkel.

Ezt az esszét azonban azért írom, mert ma reggel a Sears étteremben az eredeti használatnak másíkfajta, váratlan és roppant kellemes példájával találkoztam. (Megfelelőbb környezetet kívánni sem lehet. Ezen a héten a San Franciscó-i öböl környéke annyira önmaga, hogy az már ritkaság. Az *Oakland A's* és a *San Francisco Giants* baseballcsapata most készül a bajnoki döntőre. Képzeljük csak el, mit veszítenénk, ha az októberben várható rossz idő miatt, elővigyázatosságból, a döntő meccseit a két csapat saját pályája helyett – ami az egész idényes dráma méltó befejezése lenne – a balzsamos Miami-ban vagy New Orleansban, semleges pályán rendeznék meg.)

Korábban mindig másokkal együtt jártam a Searsbe, és egy asztalhoz ültünk le. Most viszont magam voltam, és a pulthoz telepedtem. Fogalmam se volt arról, hogy a pult a törzsvendégek felségterülete: ide az óslakosok ülnek le munka előtt. Az egyik vendég feláll a helyéről, és azt mondja a pincérnőnek: „Oké, lehet, hogy ma még benézek.” – „Minden reggel itt ül nálunk” – sűgja oda nekem a pincérnő. Egy másik vendég leül egy üres helyre, és „Hódolatom, drágám!”-mal köszön a szomszéd széken ülő nőnek. „Ma nagyon korán jött” – válaszolja a nő. „Hja, a sok munka” – magyarázza a vendég, amikor a pincérnő áthalad a színen. „Jól kifogta” – fejezi ki együttérzését a pincérnő, aki pár perc múlva egy tányér palacsintával és egy tál rántottával tér vissza hozzá. A tojást azonban először átcsúsztatja egy szalvétára, hogy felitassa róla a vaját. „A vaj árt neki” – magyarázza. A vendég rövid értekezésbe fog a ruha-, illetve papírszalvéta különféle előnyeiről az efféle műveletekben. Autentikus használat, baráti légkörben; az emberek hosszú távon, apró figyelmességekkel vigyáznak egymásra.

Mivel Amerika-szerte az evolúcióról tartok előadásokat, előre tudom, hogy bizonyos kérdéseket mindenképpen nekem szegeznek a beszédem végén. Például, hogy merre tart az ember fejlődése; mit gondolok a génebézszertről, igaz-e, hogy a feketék jobban kosárlabdáznak a fehéreknél stb. (Ezt sem a tokfejek, sem az értelmesek nem tudják kihagyni.) A visszatérő listán előkelő helyet foglal el a hol együttérzőn, hol harciasan elhangzó kérdés: „És tulajdonképpen miért kell megmentenünk ezt a sok fajt?”

Ismerem a gyakorlatiasságban gyökerező szokványos válaszokat, sőt még hiszek is bennük. Elvégre sosem lehet tudni, milyen orvosi vagy mezőgazdasági haszna lehet egy ma még ismeretlen vagy figyelembe se vett fajnak; a tenyésztett fajok génkészletének felfrissítéséhez gyakran nyújt segítséget a vadon élő rokonokkal történő keresztezés; az ökológiai rendszerek összefüggései szándékolatlanul is nehéz helyzetbe hozhatják az „értékes” fajokat, ha a „jelentéktelen” fajok kivesznek. Mindezek ellenére szívesebben adok etikai, pontosabban: lényege szerint esztétikai választ, melyet szinte minden evolucionista biológus fizikai szükségszerűségnek tart: szeretjük a sokféleséget, szeretjük az alak és a viselkedés kis eltéréseit, és tudjuk, hogy e pazar változatosság valamelyik jelentős összetevőjének elvesztése kioltaná érzékeinket és kíváncsiságunkat bármilyen, emberi szempontból szóba jöhető jövőkép iránt (a sokféleség évmilliók után esedékes helyreállása túlságosan elvont és bizonytalan lehetőség az efféle, joggal önző érvelés számára). Hiszen mi lehet csodálatosabb a földön, mint az, hogy a bogarak anatómiája több mint félmillió csoportban (úgynevezett fajban) jelenik meg?

Mindig óvakodtam a biológiai fejlődés és a kulturális változások közötti „puha”, felületes, előre gyártott analógiáktól. (Bizonyos összehasonlítások helyénvalók és jól tájékoztatnak, de azért a biológiai fejlődés és a kulturális változások mechanizmusai annyira különböznek, hogy a szoros analógiák több zavart okoznak, mint amennyit segítenek a megértésben.) Az esztétikai kijelentéseket ugyanakkor jogosabb általános érvényűnek tartani, különösen, ha a felszíni formát és nem az azt létrehozó mechanizmusokat tekintjük. Ha valakinek esztétikai élményt nyújt az arany metszés, akkor hasonló élményben lehet része egy nautilusz kagyló vagy egy görög épület megszemlélésekor, pedig ezek a lehető legkülönbözőbb okokból és módszerekkel jöttek létre. Emiatt érzem magam felhatalmazva, hogy esszét írjak természet, illetve ember alkotta tárgyak erkölcsi és esztétikai különbözőségeinek értékéről – s egyúttal megpróbálom összekapcsolni a sokféleség eredetét és védelmét az eredetiség különböző értelmezéseivel.

(Most hadd tegyek egy olyan vallomást, amelytől a gyakorló biológusok és természettudósok minden haja szála égnek áll. Engem a New York-i utca nevelt, s hiszek abban, hogy senkiben sem múlik el az eredendő élményei iránti vonzalom – nevezhetjük ezt az eredeti helyszín iránti vonzalomnak is. Úgy vélem, hogy Amerika délnyugati sivataga, Utah, Colorado, Arizona és Új-Mexikó államok találkozási pontjának környéke és a Monument Valley a világ legcsodálatosabb tája. De amikor a fenséges helyett a sokféleség pártjára állok, mégiscsak a városokat és az ember készítette tárgyakat választom, mert ellenállnak az egységesítésnek, és magukban hordozzák a tárgy, a hely és a használat eredetiségét. Jelszavam csakis Milton két sora lehet a L'ALLEGRO-ból és az IL PENSEROSO-ból – persze a vidám s nem az elmélyedő részből: „*Hát a tornyos városok! / Mily nyüzsgőn bazárosok!*”*) Néhány évvel ezelőtt a Harvard Egyetem természettudományi múzeumának költségén részt vettem egy indiai utazáson. A kollégáim boldogok voltak, amikor hajnali négykor kellett felkelniük, hogy egy buszba zsúfolódva kimenjenek a természetvédelmi területre, ahol hatalmas távolságról szemrevételezhettek egy légy piszoknak látszó tigrist – a távcső sem segített igazán. Ami engem illet, százszor szívesebben leszálltam volna a buszról, hogy bevegjem magam bármelyik város bazárjába.)

A természet sokfélesége különböző szinteken figyelhető meg. A változatosság áthatja az összes nem mesterséges populációt. Még a legszorosabb rokoni embercsoportokban is vannak kövérek és soványak, magasak és alacsonyak. A józan népi bölcsesség is tudja, hogy édestestvérek között milyen óriási kedélykülönbségek lehetnek. A természetes sokféleségnek azonban a földrajzi megosztottság a legfőbb oka – a föld különböző sarkaiban más és más környezethez alkalmazkodott az ember, és a különbségeket csak fokozta, hogy csupán korlátozott kapcsolatai voltak a többi közösséggel. Ha – a patkányokhoz vagy a galambokhoz hasonlóan – minden faj az egész földkerekségen egyenletesen elterjedt volna, bolygónkon a ma tapasztalható változatosságnak mindössze a toredéke létezne.

Emiatt aztán leginkább a földrajzi egységek megkülönböztető sokféleségében gyönyörködöm, mikor a változatosság okozta esztétikai élvezeten töröm a fejem. Mivel elősorban az ember alkotta dolgokhoz vonzódok, elmondhatatlan örömet szerez a helyi dialektusok megismerése, a köszönés és az étkezés sokféle módja vagy a sok, korhoz és helyhez kötött építészeti stílus. Gyakran képzelem magam e törékeny vál-

* Tóth Árpád fordítása.

tozatosság házörző kutyájának és az egységesítő, homogenezáló törekvések rendíthetetlen ellenségének (bár tetteim csak ritkán felelnek meg képzelgéseimnek).

Látom én persze, hogy a hivatalos város- és útépitési programok szükségképpen több egyforma elemmel járnak, mint amennyit a lehető legnagyobb sokféleség szigorú esztétikája megenged. Hiszen a megrendelők kikötéseinek olyan általános hatása van, amely egyre inkább a méretek és a gyorsaság felső határa felé szorítja a tervezőt. Ha egyszer adott számú kocsinak adott sebességgel kell áthaladnia egy területen, akkor az út nem kanyaroghat a folyópart mentén, és nem szelheti át régi vásárvárosok főutcait. A középületek és a városi utcahálózatok a leghatékonyabb elrendezést igénylik, és ez is kikényszerít bizonyos – még elviselhető – egyformaságot.

A regionalizmus szent feladata azonban az, hogy a hézagokat betöltse a különböző helyi hagyományok burjánzó sokaságával – lehetőleg a termelőmunka és nemcsak a szabadidő világából. A jelenlegi modellt, amelyben a meglehetősen szabványosított utak és közterületek kereteit kitöltik, meglágyítják és emberszabásúvá teszik a helybeliek által helyben készített, helyi célokat szolgáló helyi tárgyak – eredeti tárgy, helyszín, használat! –, szóval a most uralkodó modellt ismerve végre meg tudom fogalmazni, miért imádom a Sears pultját meg a kora reggeli villamosozást. Mert bennük van minden, ami csak autentikus lehet, ugyanakkor tárt karokkal várják a tiszteletudó idegent. (Tessék, a természet és az emberi élet engedelmesen hajba kap a strukturális szerveződés alapelvein. Az ökológiai szabályok és elvek – a szövetszintek közötti energiaforgalom, a hatásmechanizmusok hálózata, amely meghatározza a „természet egyensúlyát” – általános érvényűek, ami a közterületeken megengedhető egyformaságot illeti. A helyi sokféleség azonban nem hagyja magát, mert a szabályok más és más helyen mindig más és más szervezetben testesülnek meg – az oroszlánok vagy a tigrisek vagy a medvék három földrész jellegzetes húsevői –, ahogyan a helyi vállalkozások is betöltik a hézagokat a nagyobb léptékű egységes keretek között.)

Most már azt is értem – hogy korábbi érzésemet észérvel támasszam alá –, miért tartom annyira aggasztónak a szabványosítási ösztont – az olcsó, mindenki által elérhető szinten (pl. McDonald's) éppúgy, mint az előkelő üzletekben (pl. a Ghirardelli Square-en vagy a Harborside-ban vagy a Quincy Marketban, illetve a fene se tudja megmondani, melyik melyik és hol található, hiszen mindegyikben ott van ugyanaz a desszertes kocsi meg ugyanaz a pipereszappan-osztály). Nem tiltakozhatom eleve a homogenezálás miatt, mivel bizonyos egységesítést magam is megengedek közterületeken. De a McDonald's hibás szinten vezeti be az egységes arculatot, amikor a közvetlen napi használatra szolgáló kisebb területeket fosztja meg egyéniségüktől – olyan helyeket, amelyek szinte kiáltanak az egyéni jellegért és a vele járó közösségi atmoszféráért. A McDonald's olyan galambraj, amely minden tájjellegű madarat ugyanabba a lakótelepi kalitkába parancsol be; olyan patkányhorda, amely lesöpörte a színről az összes egeret, pockot, horcsögöt, csincillát, mókust, hódot és tengerimalacot. Az arizonai Phoenix és Tucson városok Mom-and-Pop áruházláncra már egész egyszerűen durva tréfa, rút önellentmondás.

Queensben nőttem föl, a nevezetes T-Bone Diner műintézet szomszédságában (*mirabile dictu*: még ma is ugyanott áll!). Ifjúkorom étkezőkocsi-stílusú étterme és az életem delén működő McDonald's üzletek ellentéte a dilemma lényegéhez vezet el. A Diners éttermeket néhány szabványosított formában és méretben állították elő – sokat a Worcester Car Company gyártott a második hazámban –, aztán elszállították őket a végleges helyükre. A tulajdonos átvette a gyári készterméket, majd azon kezdett dol-

gozni, hogy valami eredetit hozzon ki belőle, s így az amerikai kultúrát jellemző értékes, egyedi darabbá tegye. Az étlapon hemzsegnek a helyi különlegességek, melyek a tulajdonos ügyességét és ízlését fejezik ki, a személyzetnek is van érzéke az egyediséghez, sőt a hóbortokhoz, a hirtelen fellángolásokhoz és egy kis pimaszsághoz vagy az egyszerű barátságossághoz, s mindenkifelett: a törzsközönseget a közös gondoskodás levegője veszi körül. A McDonald's épp az ellentéte mindennek, úgyszólván perverz módon képtelen jelenség. A még megengedhető mértékben szabványosított keretek közti hézagokat kitöltő, egyénített, kis léptékű szférába tipor bele. Az eltérő formatervek, elrendezések, régebbi használati módok elől is elszívja a levegőt. Azután a sokféleségből az egyenruha-szabóság módján rémes egyformaságot csinál, amely még a hasábburgonya méretén sem enged egy millimétert változtatni, Los Angelestől New Yorkig.

Mégsem szenvedtünk vereséget. Az egyediségnek megvan az a jó szokása, hogy ha kidobják az ajtón, hát visszamászik az ablakon, hiába a központi tervezés sok futószalagon készülő tárgya. Az egyediség fennmaradása a kommersszel szemben – bár a gyakorlati esélyek ellene szólnak – mégis bizonyos, mert az eredetiség közvetlenül a lelkünkhez szól. Sok régi étkezőkocsi-stílusú étterem ma is közkedvelt hely New Englandben. Magam is félig-meddig törzsvendége vagyok az egyik legjobbnak. Amikor a legutóbb ott jártam, a pult mögött álló hölgy rábökött egy dolláros bankjegyekkel teli befőttesüvegre. Az egyik törzsvendégnek nagyon beteg a gyereke, mondta, a műtét egy vagyonba kerül, és mindenki beszállt valamennyivel, még ha csak annyival is, amennyivel kifejezi együttérzését és a közösséghez tartozását. Az alkalmilag betérő vendégeknek senki sem szólt egy szót sem az üvegről aznap délelőtt, nekem viszont szépen, egyenesen megmondták, hogy járuljak hozzá. Semmi hangzatos könyörgés, semmi díszbeszéd, magyarázat vagy tiszteletkor, csak a pusztá tények. Az ilyen, egymást átfedő, különböző kohéziójú közösségekből rendkívül sok létezik. Büszkeség tölt el, hogy része vagyok ennek a sokaságnak, hogy egy helyi közösség által vagyok tagja a közös fajnak. Amíg ezek a kicsiny közösségek folyamatosan létrejönnek a konformizmus réseiben, addig derűlátó maradok a sokféleség erejét illetően. És nem felejttem el Illés megfigyelését, amikor Jézabeltől elröpült (1 Kir 19:11–12): *„Es a szél után földindulás lett... Es a földindulás után tűz jöve... Es a tűz után egy halk és szelíd hang hallatszék.”*

Utóirat. Amint a keltezés is mutatja, ezt az esszét épp egy héttel az október 17-i San Franciscó-i földrengés előtt írtam. Ez az erőszakosan bekövetkezett körülmény az írás utolsó sorából – ha az esemény utánra szánom, és nem előtte írom ártatlanul – triviális poént, sőt durva tréfát csinálhatott volna. Amikor Illést citáltam, hogy még egyszer hangsúlyozzam a lényegi ellentétet a kis léptékű, helyi, megkülönböztető szerepű sokféleség (a „halk és szelíd hang”), illetve a globális hatások között (égszakadás, földindulás), bevallom, egy szerény poént is bele akartam csempészni esszém keletkezési helyének földrajzi fekvésére utalva – ugyanis az 1906-os földrengés is az utólagos tűzvészrel okozta a legnagyobb pusztítást.

Nem is sejtettem, hogy humorbéli igyekezetem hamarosan megkeseredik a természet miatt. Megtehettem volna persze, hogy átirom az esszé végét, ezt az utóiratot kihajítom, és összezagyalok valamit a történelmi egybeesésről – ez a hosszú átlutású folyóirat előnye a napilappal szemben. De inkább azt szeretném közzétenni, amit eredetileg írtam – bár csak az adott pillanatban aktuális, egy héttel később már nem –

bizonyoságképpen, hogy a természet továbbra is ura a sorsunknak, és mint ékes példáját az egykori történelmi események ellentmondásos szerepének, mind a természetben, mind a társadalomban.

A földrengés számos más kérdést is megvilágított, melyet az eredetiséggel és a helyi sokféleséggel kapcsolatban vetettem fel. A baseballdöntőt, bár elhalasztották, mégsem vitték el semleges pályára, hanem a gyakorlati nehézségek ellenére itt játszották le, az előre kijelölt helyen, a sportág erős hagyományainak nagyobb dicsőségére. Azt a mondatomat, hogy a Searsben a vendéget „a közös gondoskodás levegője veszi körül”, hamarosan az egész térségre ki lehetett terjeszteni. Minden tűzvész vagy árvíz végtelenül sok együttérzést vált ki, s ilyenkor mondjuk ájtatosan, hogy vajon miért van szükségünk katasztrófákra ahhoz, hogy énünk legjobb része nyilvánuljon meg. Ám a közhelyeket azért koptatják el az unalomig, mert igazak; s ez az esszé is egy kozhelyet csűr-csavar: ahogy a McDonald's az árnyékos oldal, mert a nagy léptékben megengedhető viszonylagos egyformaságot a helyi sajátosságok tönkretételére használja fel, úgy a katasztrófa utáni emberi kedvesség van a napos oldalon, mert pontosan ellenkező hatást tesz – a helyi, kis közösségek egymással törődését kiviszi a névtelenség és kérges szívűség hatalmas, nyílt mezőire. De hogyan lehet mindenütt, mindig meghaladni azt a halk és szelid hangot?

Bálint Tibor

A SZABADSÁG HITELKÁRTYÁI

Valahányszor a sors kegyéből és segítő barátaim jóvoltából sikerült távolibb országokba eljutnom, s egy ízben az Óceánon is átkelnem, fölzengett bennem a mindentudó germán óriás, a világirodalom fogalmának megteremtője, Goethe intelme: az írónak, ha útra kél, tudnia kell, mi az, ami őreá tartozik a látottakból, s csakis arról szabad írnia!

Bölcs tanácsát annyira megfogadtam, hogy eddigi kőszálásaimról alig írtam pár arasznyit, ellentétben néhány pályatársammal, akik kötelességüknek érezték egy-egy turisztikai kalandjukat vaskos kötetben megörökíteni. Mikor az óriásgép kék párában úszott velünk a tenger fölött, ahonnan alápillantva kedves kis papírcsónaknak tűnt sok óceánjáró hajó, magam sem tudom, miért, azt a reggelt idéztem fel magamban, amikor ott ültem Madrid főterén. A teret szegélyező vasbeton tömbök szeszélyesnek tűnő formáikkal talán a sziklazátonyokat és a partokat akarják jelképezni – a sziklákat, amelyeken a hajósok bevésései fölött a nagy távolságoktól megigézett gondolkodók szavai világítanak, közöttük a Senecáéi. Ültem egy padon, és néztem Kolumbuszt, aki harmincméternyi magas oszlop tetején áll, a zászló rúdját szorongatva, határozott nélkülendüléssel. S miközben néztem őt, az Óceán felől áradó friss levegő szagát beszívva, az úszó felhők játéka miatt egy idő után úgy tűnt föl nekem, hogy Kolumbusz előrelép, mint aki hajóra száll, s újra elindul a nagy vizeken. És ekkor különös érzés fogott el, aggodalom és izgatottság, s kissé még föl is emelkedtem a padon, hogy utánakiáltlak: